

Med författarens tillstånd får "Storlienbarnen" här läsa kapitel 20 ur Anders Johanssons nya bok "De glömda agenterna - Norsk-svenska vapenbröder mot Nazi-Tyskland." Förlag: Fischer & Co Utgivningstidpunkt: 2010-09-22 Copyright © ANDERS JOHANSSON

Några av de gamla Storlienbor som förekommer i texten:

Maria Welander (ca 1935)

Anna Welander (1959)

C-G Welander (1950-tal)

Olof Bergman (1954)

Sture Zetterblom (1935)

Storlien 1940, tysk transittrafik.

Enafors 2010-08-25

Bernt Mevik

”Tyskerne greide aldri å rulle opp de gruppene som arbeida illegalt på jernbanen. Den gode korpsånda blant personalet bidro sterkt til dette. Tyskerne hadde nok sine mistanker, og av og til kan vi synes de var troskyldige når de ikke grep inn. Men vi kan også forstå at de var engstelige for å sette igang aksjoner med arrestasjoner og fengsel mot jernbanepersonalet, for det kunne ha ført til omfattende aksjoner som ville ha forstyrret trafikken på jernbanen, som var av så stor betydning for dem.”

Ur boken *Meråkerbanen 100 år 1882 – 1982*,
utgiven av en lokalhistorisk förening i Stjørdalsfjøret

Storlien gränsbygd i ”stormens öga”

Järnvägen Trondheim-Östersund över Meråker och Storlien var en viktig transportlänk för både tyska krigsmakten och *hjemmefronten*. Ockupationsmakten upptäckte aldrig den illegala trafiken – eller såg man mellan fingrarna på vad som föregick? På svenska sidan gränsen däremot råkade motståndsrörelsens kontakter illa ut vid flera tillfällen, särskilt i november 1943. I bakgrunden agerade en butter landsfiskal och en frejdig provinsialläkare med ”patienter” i både Sverige och Norge. Båda herrarna var dubbelagenter i brödrafolkens tjänst!

Skidsportorten Storlien vid gränsen mellan Jämtland och Trøndelag präglades under världskriget av svensk militär, som rekvirerat bland annat Högfjällshotellet, och utlänningar var i princip förbjudna att vistas i bygden. Där hade Skidfrämjandet 1924 ordnat den första kursen i slalomåkning i Sverige och 1933 gett arvprins Gustaf Adolf och prinsessan Sibylla en sportstuga i bröllopsgåva (som fortfarande är i kungafamiljens ägo). Den 21 maj 1940 hölls ett militärt toppmöte i en järnvägsvagn väster om Storlien, då Sveriges ÖB general Olof Thörnell förhandlade med sin tyske kollega Nikolaus von Falkenhorst. Det var ett möte som stack i ögonen på norska patrioter, som då fortfarande utkämpade försvarsstrider i norr mot inkräktarna. General von Falkenhorst var den krigsherren som planerat och dirigerat Nazi-Tysklands erövring av Norge.

Så kallade permittenttåg med tyska soldater rullade på svenska järnvägar till och från Norge genom Syd- och Väst-Sverige de första krigsåren, innan samlingsregeringen fattade mod och stoppade den djupt föraktade transittrafiken i slutet av augusti 1943. Mindre känd är den s.k. hästskotrafiken mellan Trondheim och Narvik genom svenskt territorium i Norrland, med två tåg i vardera riktningen varje vecka och utspisning av de tyska soldaterna i Storlien. Även militär materiel

fraktades på tågen, och detta var frustrerande för de västallierade eftersom transporterna under transit genom Sverige inte kunde anfallas av deras bombflyg. Tidigt 1941 försökte brittiska *SOE* sabotera järnvägen genom Operation Barbara, men det blev i stort sett ett fiasko (Kapitel fem).

Hjemmefronten var däremot mycket uppfinningsrik då det gällde att använda tågen för "flyktingexport" och kurirpostgång till och från Norge. Flyktingar gömdes i kol- och konduktörsvagnar, i plomberade godsfinikor och bromshytter. Tyska transitvagnar var särskilt lämpliga för denna illegala trafik eftersom risken för upptäckt i dem var minst. Den norska tågpersonalen passade även på att då tillfälle bjöds sabotera och sinka den tyska trafiken. Planeringen av dessa störningar underlättades av tysk punktlighet och detaljorganisation, som innebar att tågens rörelser ägde rum enligt tidtabellerna.

Bland personalen inom Norges "SJ", NSB, fanns många patrioter som arbetade för hemmefronten, och de hade allierade bland svenska kollegor på många järnvägsorter i Sverige. Den kanske mest prominente var riksdagsmannen Arthur Spångberg (S) i Charlottenberg, och han var ingalunda ensam.

I Jämtland slog polisen till mot svenska medhjälpare till hemmefronten vid två tillfällen med kort mellanrum i november 1943. "Stor spioneriaffär uppdagad i Storlien" var en trespaltig rubrik i socialdemokratiska *Länstidningen* den 14 november. På begäran av "Stockholmspolisen" (förmodligen säkerhetspolisen) anhölls 55-årig vagngårdsmästaren Adolf Zetterblom och 30-årig banarbetaren Carl-Gustav Welander. I Stockholm greps samtidigt en 28-årig son till den förstnämnde, "den kände skidåkaren" Sture Zetterblom, som drev en firma för ombyggnad av flygplan på Bromma. Trion blev anhållen som misstänkt för olovlig underrättelsetjänst. Tidningen uppgav kryptiskt att "välunderrättade personer i Storlien - - håller emellertid för troligt att denna inte är riktad mot Sverige."

Sture Zetterblom hade bakom sig framgångar i slalomtävlingar och arbetade också som lärare vid Skidfrämjandets skidskola i Storlien. 1936 ställde han upp vid Vinter-OS i Garmisch-Partenkirchen, men väl på plats stoppades han av Olympiska kommittén eftersom han i egenskap av skidlärare diskvalificerade sig som amatör.

Såväl Adolf Zetterblom som Welander hade tidigare varit anhållna och förhörda om "viss trafik över gränsen". Båda var enligt tidningen i daglig "förbindelse med norsk järnvägspersonal och (*hade*) således, om brottet gällt förmedling av uppgifter över gränsen, mycket väl både kunnat avsända och ta emot ev. meddelanden." Samtliga tre män släpptes dock efter en vecka och inga åtal väcktes mot dem.

Carl-Gustav Welanders farmor Maria, som var född i Norge, hade också haft trubbel med säkerhetstjänsten på grund av hjälp till

hjemmefronten. 76 år gammal anhölls hon i juli 1941, och vid husrannsakan i hennes hem i Storlien påträffades brev ställda till "Onkel Franz" – ett tacknamn för den underrättelseorganisation som major Malcolm Munthe dirigerade från brittiska ambassaden i Stockholm. Maria Welander, som var föreståndare för Skidstugan, Skidfrämjandets logi i Storlien, förmedlade agentpost som lämnats in till Fritiof Bruuns bokhandel i Trondheim och av en norsk järnvägstjänsteman smugglats över gränsen. Hennes tacknamn vid kontakter med Stockholm var för övrigt "Lucia". Medan farmor Maria satt anhållen togs hennes då 48-åriga dotter Anna in för polisförhör på begäran av landsfogden i Västernorrlands län.

Bland kurirposten som beslagtogs hemma hos Maria Welander fanns en kvalificerad underrättelserapport på engelska till "Onkel Franz" från en "Mr Thomas" i Trondheim. Han rapporterade bland annat om dagliga tågtransporter Trondheim-Storlien-Narvik, om tyska flottan och flygvapnet och frågade: "Varför bombar ni inte Waernes?" (alltså flygflottiljen Værnes). "Mr Thomas" skrev smått desperat att det började brännas under fötterna på honom och att han snart skulle tvingas fly undan Gestapo, antingen över gränsen till Sverige eller sjövägen till Skottland.

I norsk krigslitteratur omnämns Adolf Zetterblom som en bundsförvant av flera författare med förflutet som agenter och kurirer i Sverige. Inom NSB var hans kontakt Johan Heggernes, lokförare mellan Trondheim och Storlien, vars kurirpost gick vidare via Östersund till militärkontoret MI-2 på Jungfrugatan 6 i Stockholm. Dit anlände posten inom två dagar, vilket var "den raskeste av alle ruter i Trøndelag", enligt den framstående krigshistorikern Ragnar Ulstein. Det var en extra fördel att skicka post genom Zetterblom eftersom den då inte blev kontrollerad av den svenska militära underrättelsetjänsten (C-byrån). Så skedde vid postgången genom den svenska landsfiskalen Olof Bergman – en dubbelagent vi strax ska återkomma till.

Zetterblom junior tycks ha varit informatör till säkerhetspolisen och röjt såväl svenska medhjälpare till hemmefronten i Jämtland som händelser i Norge. Enligt en hemlig Säpo-PM lunchade "fabrikören Sture Ferdinand Zetterblom" måndagen den 29 november 1943 – en dryg vecka efter att han släppts fri - med två säkerhetspoliser på Löwenbräu i Stockholm. Kanske var utbytet av information en fråga om tjänster och gentjänster. Efter en krogräff med en berusad och frispråkig tjänsteman på norska Legasjonen hade Zetterblom förstått bland annat

"att huvudmännen i den illegala trafiken i storlienstrakten äro sportredaktören i Länstidningen Paul Björk, redaktören i samma tidning Gustin, doktor Hummel i Gäddede samt en "fiskarlapp" i Gäddede. Fiskarlappen vore den sista förbindelsen mellan Hummel och Norge. Hummel skulle vara den som "tänkte med huvudet". Orsaken till att Björk skulle vara en person av betydelse i den

illegala trafiken, vore den att Björk hade bil till sitt förfogande – troligen Länstidningens. Med denna bil skulle de illegala transportererna företagas. Härvid skulle Gustin vara Björk behjälplig.”

Just vid lunchtid denna måndag den 29 november, då Sture Zetterblom träffar de båda Säpomännen, frisläpps i Stockholm initiativtagaren till ”den illegala trafiken i storlientrakten”. Han heter Ivan Larsson och arbetar i högkvarteret för Socialdemokratiska arbetarepartiet (SAP) på Sveavägen 68, som annonschef för SSU:s tidning *Frihet*. Han har suttit anhållen över helgen, ”såsom misstänkt för illegal verksamhet”.

I Östersund organiseras strax efter årsskiftet 1941-42 en svensk stödgrupp eller filial till norska *Pressekontoret* på Banérgatan 37 i Stockholm. Detta kontor driver förutom pressverksamhet och propaganda också politisk underrättelsetjänst, i motsats till MI2 på Jungfrugatan 6 som ansvarar för militär underrättelseverksamhet. Primus motor för filialen är nyssnämnde Ivan Larsson, då annonschef på Länstidningen. I boken *Norske penneknekter i eksil* omnäms han av författaren Oddvar Aas som en ”trofaster hjelper... (som) reiste fast til Stockholm, og hentet koffertter med materiell.”

Spindeln i nätet i Östersund blir snart nog 35-årige Paul Björk, nytilträd SAP-ombudsman i Jämtland – och sportredaktör på Länstidningen. Företrädaren Ivan Larsson ställer upp som kontaktman i Stockholm och ska använda SAP-adressen Sveavägen 68 som täckadress för den kurirpost Björks grupp tar emot från Norge för vidare befordran till Pressekontoret.

Denna illegala postgång är bara en del av Björkgruppens verksamhet. Ivan Larsson förklarar i samband med att gruppen bildas att den ”skulle ha till uppgift att hjälpa hemmavarande norrmän att få upplysningar om händelser ute i världen.” Det framgår av polisförhör då gruppen sprängs av svenska säkerhetstjänsten i slutet av november 1943. I förhör med de inblandade heter det att ”organisationen skulle, för den händelse Sverige bleve ockuperat, verka inom Sverige såsom stöd åt regeringen.” Gruppens öde blir en misslyckad expedition för att eskortera norska kurirer över gränsen.

Paul Björk var inte jämtlänning utan född och uppväxt i Fröskog i Dalsland, där han före flytten till Östersund arbetade som studieledare för SSU. Han är ett av många exempel på nära band mellan Sverige och Norge. Björk var ofta i det Dalsland närbelägna broderlandet eftersom han hade släktingar i Oslo. Han besökte vid flera tillfällen redaktionen för *Arbeiderbladet*, där han förmodligen träffade sin partivän Reidar Heidemann – under ockupationen en nyckelman på Pressekontoret i Stockholm.

I Östersund opererar Paul Björk genom både SAP:s partiexpedition och Länstidningens sportredaktion. En majdag 1942 får Björk ett högst

oväntat besök. Erik Andersen, norsk släkting från Oslo, knackar på. Björk hade hört att Andersen, som var i 30-årsåldern, skulle vara död. Nu berättar denne att han deltagit i striderna vid Narvik två år tidigare och efter de västallierades evakuering därifrån lyckats komma vidare till Kanada, där han utbildats som kommandosoldat. Släktingen har tagit sig över till Sverige sedan han landsatts av en flygbåt på norska västkusten.

En viktig uppgift för Paul Björk är att hjälpa norska agenter och kurirer genom den svenska militärens vägspärrar mellan Östersund och gränsen. Det går till så att norrmännen, då man närmar sig en vägspärr, kryper in i bagageutrymmet i SAP:s tjänstebil med registreringsnumret Z 1789. Väl förbi svenska militären kryper de ut ur bakluckan. Det händer också att norrmän gör egna omvägar till fots förbi militärspärrar. Lösenordet för samtliga kurirer är "Vi skulle hälsa från Heidemann".

Björk har flera medarbetare i sin "filial" till norska *Pressekontoret*; en del har Ivan Larsson rekryterat, en del värvar han själv. En av de tidiga medlemmarna är den av Zetterblom jr omnämnde Maurits Gustin från Frostviken, född i Sverige men från åttaårsåldern uppväxt hos en lantbrukare i Norge, där han också blev konfirmerad och gjorde 48 dagars värnplikt 1923. Fem år senare återvänder Gustin till Sverige, blir i sinom tid sjukvårdare vid Frösö sjukhus och arbetar en tid ideellt som sekreterare i Frösö arbetarekommun.

En annan socialdemokrat, frisörmästaren Nils H. Lundgren, ställer också upp då kurirer behöver eskort. Han är ordförande i Jämtlands SSU-distrikt och känner även Björk "genom umgänge familjerna emellan". Då Lundgren förhörs om en kurirexpedition hösten 1943 säger han sig "ha haft vetskap om att den ifrågavarande transporten varit olaglig, men på grund av rent ideella skäl ville han ändå medverka vid densamma." Lundgren blir senare en känd landstingspolitiker (S) i Jämtland.

Två gånger hösten 1942 medverkar redaktör Lennart Schöqvist i illegala kurirtransporter genom militärens vägspärrar. Han arbetar då som Länstidningens lokalredaktör i Strömsund, avancerar så småningom till posten som chefredaktör och innehar denna i 15 år. Paul Björk förklarar vid ett tillfälle för polisen att två norska agenter "skulle söka taga sig in i Norge för att där sprida propagandamaterial, men nämnde ingenting om att norrmännen i Norge skulle utföra sabotage."

Paul Björks grupp avslöjas av svenska säkerhetstjänsten i slutet av november 1943. Säpo har underrättats av flera informatörer förutom Sture Zetterblom. Bland andra har en svensk medborgare, som alltsedan 1940 förmedlat privat post mellan Norge och Sverige, fått kalla fötter. Han överlämnar till polisen ett norskt brev adresserat till Björk, vilket han misstänker "möjligen innehöll handlingar av illegal natur". Så är inte fallet men SAP-ombudsmannen ställs ändå "under kommunikationskontroll", det vill säga hans telefon avlyssnas och post

öppnas och censureras. Snart nog får säkerhetstjänsten napp, ett brev från Björk till Ivan Larsson på Sveavägen 68 i Stockholm visar sig ”innehålla skriftliga spionageuppgifter angående militära förhållanden i Norge.”

I Stockholm förbereds samtidigt i *Legasjonen* på Banérgatan 37 avfärden av två agenter, Kjell Lindbo och Lars Haugsnes, båda i 20-årsåldern och före detta studenter vid Norges tekniska högskola i Trondheim. Deras uppdragsgivare är av allt att döma inte *Pressekontoret* utan den militära underrättelsetjänsten XU. I svenska polisförhör omnämns senare norske legationstjänstemannen och ingenjören Gunnar Storsveen, men förmodligen avses XU:s säkerhetschef Erik Storsveen (se kapitel 15). Haugsnes är i varje fall bekant med Storsveen sedan studietiden i Trondheim. Av uppdragsgivaren får agenterna veta att Paul Björk är deras sambandsperson i Östersund. De båda medför meddelanden i mikrofotoförmåt gömda i kondomer, flaskor med vätska för hemlig skrift, en kulsprutepistol och tre mindre handvapen samt ammunition plus en radiosändare för kommunikation med Storbritannien. Dagen innan de avreser från Stockholm med tåg mot Östersund fredagen den 26 november besöker de Arthur Häggblads sportaffär vid Klarabergsgatan och köper var sitt par skidor med stavar.

Hemma hos Björk i Östersund packar de norska agenterna om sin utrustning från resväskor till ryggsäckar, och avslutar dagen med att i världens sällskap äta middag på restaurang Lucullus. Förutom sin omfattande packning har de förfalskade norska ID-handlingar och tillstånd att vistas i gränsbygderna. Björk berättar att han dagen därpå ska följa med dem via Åsarna till Ljungdalen, där han skall hålla ett föredrag samma kväll.

Tidigt lördagen den 27 november boardar trion tåget till Åsarna, för att anhållas klockan 06.20 och föras till kriminalpolisen i Östersund. I Stockholm anhölls samma dag SSU-tidningen Frihets annonschef Ivan Larsson ”såsom misstänkt för illegal verksamhet och frigavs den 29/11 klockan 12.00.” I polisförhör erkänner Larsson att han mottagit brev från Paul Björk, vilka han utan att ta del av innehåller vidarebefordrat till Reidar Heidemann på norska Legasjonen.

Omständigheterna kring den ”illegala verksamhet”, som medför att Paul Björk och Ivan Larsson och dessa norska agenter anhålls på Säpos begäran, illustrerar ännu en gång den förvirring och rivalitet som tidvis under kriget rådde mellan hemliga civila och militära organ inom svenska statsapparaten. Då denna händelse inträffar i november 1943 har den militära underrättelsetjänsten, C-byrån, sedan länge etablerat samarbete med olika grenar av hemmefronten, både *Pressekontoret* och agentkollegorna inom den norska underrättelsetjänsten. C-byrån hade exempelvis ett år tidigare ur Östersundspolisens arrest räddat agenten Erik Storsveen, som nu skickat iväg kurirerna mot Norge. De anhållna

släpps efter ingripande från högsta ort, social- och polisminister Gustav Möller, och inga åtal väcks.

Möjligen hade denna incident aldrig inträffat om en viss landsfiskal fått ett finger med i spelet – Olof Bergman i Storlien. Vid krigsutbrottet stationerades den då 42-åriga polismannen i gränsorten som extra landsfiskal, men tjänstgjorde även tidvis periodvis i andra jämtländska landsfiskaldistrikt. Sådana ”inhopp” var vanliga i flera län under kriget och särskilt i Värmland. Eftersom det var en tät trafik av norska agenter och kurirer genom Jämtland - plus att omkring 2 000 flyktingar passerade Storlien på väg in i Sverige - fick Bergman i tjänsten kontakt med många norrmän.

En ensam norsk mor med två små flickor anlände till Storlien med tåg vid juletid 1942, de korsade gränsen med hjälp av falska tillstånd och fick i dubbel bemärkelse ett frostigt mottagande. Det var 30 minusgrader, och till att börja med måste de tillbringa natten på stationshusets kalla golv. Därefter blev de inlåsta i ett iskallt rum på Högfjällshotellet och en första gång förhörda av en barsk landsfiskal – Olof Bergman. När han senare återkom var humöret omvänt, mycket vänligt, ja landsfiskalen var ”blid som ei lerke”. Det hade skett en namnförväxling, han hade trott att en nazistfamilj anlämt med tåget från Trondheim.

Incidenten beskrivs av Jon Leirfall i boken *I storm och stille*, dock utan att nämna landsfiskalen vid namn. Det var Leirfalls hustru och två små barn som kommit till Sverige, dit han själv flytt ett par månader tidigare efter varning om överhängande hot om arrest. Han var en känd bondepolitiker, hemmahörande i Trøndelag och förmodligen inte okänd för jämtlänningen Bergman som bodde hemma hos föräldrarna i Tännäs nära norska gränsen. Jon Leirfall blev chef för Legasjonens lantbrukskontor i Stockholm och formell ägare till det sörmländska godset Mälsåker, som användes som militärt träningsläger av norska ”polistrupper”. Tack vare examen som agronom fick han svenska myndigheters tillstånd att köpa den stora lantegendomen, men pengarna kom från exilregeringen i London. Leirfall avböjde efter kriget sin regerings erbjudande att köpa Mälsåker, återvände hem till Trøndelag och blev mångårig stortingsman och flitig författare.

Olof Bergman fick bland norska flyktingar rykte om sig som en sträng och tvär, ja ovänlig svensk landsfiskal. Förmodligen var hans bistra fasad en täckmantel, ett sätt att lägga ut villospår och värja sig mot misstankar om hemliga kontakter med den norska underrättelsetjänsten. Det menar i varje fall krigshistorikern Ragnar Ulstein.

Några sympatier för ockupationsmakten i Norge hyste inte Olof Bergman, tvärtom. Han hade fått personliga intryck av nazistiskt styre då han som åskådare besökte OS i Berlin 1936. Fadern Ingebrikt Bergman anställde på sin gård i Tännäs norska drängar och den barnrika familjen hade många kontakter med grannlandet. Ingebrikt Bergman också liberal

politiker och mångårig riksdagsman, propagerade för folkbildning och nykterhet. Det var ingen miljö för antidemokratiska tendenser.

Först och främst ställde Olof Bergman upp som förmedlare av kurirpost som lämnades av norska järnvägsarbetare vid ankomsten till Storlien. Uppdragsgivare var den militära underrättelsetjänsten XU och dess agenter i Trondheim och andra platser i Trøndelag. I Stockholm sorterade den under militärkontoret MI-2. Men det är omvittnat från flera håll att han också hjälpte enskilda agenter och kurirer med råd och dåd då de haffades av svensk polis eller anmälde sig som flyktingar. Exakt när Bergman engagerade sig för hemmefronten är oklart, men det var i varje fall innan Helmuth Ternberg och James Dickson värvade honom till C-byrån mitt under den frostiga "februarikrisen" 1942.

Den norske motståndsmannen Einar Sæter, som hade en del trubbel med Bergman, gav honom ett hyggligt slutbetyg:

"Og ingen XU-agent utafør Trøndelag hadde ein slik mottakar av spionasjestoff som landsfiskal (lensmann) Olaf Bergmann på Storlien. Den rosen skal Bergmann ha, sjølv om han var kjent for å vera sur mot flyktingar."

Årsskiftet 1944-45 hade det norsk-svenska militära samarbetet avancerat så långt att man även i Jämtland lade upp vapendepåer för hemmefronten. Ett av de norska militärkontoren i Stockholm använde bland annat Svenska Turistföreningens nattlogi Blåhammarstugan norr om Sylarna, i bästa samförstånd med meteorologen Torsten Lind som var baserad där samtidigt som stugan var förbjudet område för turister. Enligt Einar Sæters version inträffade en incident strax efter nyår då en svensk militärpatrull kom på besök, det blev till en början en glad kväll under starka dryckers påverkan varvid Lind började skryta med att han hade uppdrag för norska Legasjonen i Stockholm. Inför de tvivlande soldaterna visade vädermannen då upp det stora källarförrådet med pistoler, handgranater, ammunition och mycket annat. Tvivel övergick i stor förvåning, och när patrullchefen sovit ruset av sig fann han för gott att till överordnade anmäla upptäckten av ett utländskt vapenförråd inne på svenskt område. Larmet gick vidare till polisen i Östersund, men på vägen dit stoppades ett ingripande av vår landsfiskal – Olof Bergman.

Landsfiskal Bergman hedrades efter freden 1945 med en norsk förtjänstorden som tack för hjälpen. Den direkta anledningen var att han genom sina underrättelser lyckats stoppa ett tyskt sabotage mot en tågtransport via Storlien av norska "polistrupper" från Sverige till Trondheim.

En nyckelperson i Jämtland än viktigare än Olof Bergman och Paul Björk var provinsialläkaren David Hummel (1893-1984), under drygt två decennier stationerad i gränsorten Gäddede. Han hade ett förflutet som läkare i den sista forskningsexpedition som leddes av Sven Hedin, den trogne tysklandsvännen som in i det sista hyllade Hitler. David Hummel däremot blev en mycket aktiv medhjälpare till hemmefronten redan i

september 1941, samtidigt som han hade kontakter med den svenska militära underrättelsetjänsten – och utsattes för starka misstankar från den civila säkerhetstjänsten. En kriminalöverkonstapel i Östersund, Wilhelm Ahlberg, ägnar stor tid och energi åt att spana på doktor Hummel och skriver en rad hemliga PM om honom. Enligt en skvallerrapport av en tidigare anställd i sjukstugan i Gäddede i februari 1942 hade Hummel, som ”vore synnerligen engelsk-vänlig”, inom loppet av tre dagar tagit emot ”ej mindre än sjuutton stycken norrmän, varav några trots sjukdom färdats å skidor miltals.” Ahlberg föreslår i december året därpå att provinsialläkaren måste höras, då det efter förhören med Paul Björk med flera kan ”utan tvekan antagas att doktor Hummel sedan länge sysslat med olovlig underrättelseverksamhet.”

Av allt att döma håller den militära underrättelsetjänsten en beskyddande hand över David Hummel. Han förhörs först i maj 1944, men inga åtal väcks och efterhand blir hans största problem inte svenska Säpo utan provokationer av nazistiska norrmän i Gestapos tjänst. En alltmer frustrerad kriminalöverkonstapel Ahlberg kräver förgäves att Hummel ska tvingas lämna den strategiska gränsorten Gäddede:

”Då Hummels uppträdande och förehavande förorsakar otrygghetskänsla och stort besvär för den övervakande myndigheten, vore det i högsta grad önskvärt och nödvändigt, att han, därest han ej inom kort kan överbevisas om brottslig verksamhet, förflyttas till annan tjänstgöringsort.”

David Hummels främste fiende på andra sidan gränsen var den ökände nazisten och landsförrädaren Henry Rinnan, som efter kriget dömdes till döden och avrättades 1947 för bland annat mord på norska patrioter. Enligt en PM som Ahlberg skrev ett år tidigare hade Rinnan sagt sig förstå att Hummel tjänstgjort som mellanhand i ”kommunistisk kurirtrafik” över Gäddede. Utan några kommentarer refererade överkonstapeln ett spontant medgivande av Gestapos brutale hantlangare i Trøndelag, Henry Rinnan, att han planerat undanröja David Hummel:

”Rinnan meddelade även, att han själv planerat att försöka med våld föra doktor Hummel till Norge och sedan sända honom till koncentrationsläger i Tyskland. Saken hade förfallit på grund av att tyskar på högre ort ej velat godkänna den tilltänkta åtgärden.”

KÄLLA TILL KUNSKAPER

Dokument från Säpo-arkivet (Riksarkivet Arninge), som ställts till förfogande av reportern Lennart Öhd på *Länstidningen* i Östersund och som var underlag för en serie artiklar av honom år 2005.

Kompletterande information från bl.a. Thomas Welander, son till Carl-Gustav Welander.

Upplysningar om landsfiskal Olof Bergman från bl.a. brorsonen Ingebrikt Bergman och Ragnar Ulstein.

Einar Sæters bok *I kurérfart for XU*.

Berättelser och brev från Odd Guldahl, norsk kurir Jämtland-Trøndelag.

LÄSTIPS:

Den norske författaren och historikern Ragnar Ulsteins böcker om *Etterretningstjenesten i Norge 1940-45* (tre band), som kom i nyutgåva 2008.

Författaren och TV-producenten Björn Fontander berättar om distriktsläkaren och agenten David Hummel i dels *Flykten över gränsen* och dels *Blixen & Blixen*.

Copyright © ANDERS JOHANSSON